

Acad. Roy. Scienc. d'Outre-Mer
Biographie Belge d'Outre-Mer,
T. IX, 2015, col. 129-133

ESSER (*Joseph Pierre*), Missionaris, Romanschrijver, Etnoloog (Montzen, Plombières, 01.04.1901 – Brussel, 11.09.1969). Zoon van Pierre Joseph en Cremers, Anne Marie Hubertine.

Joseph Esser werd lid van de Congregatie der Missie, ook wel lazaristen genoemd (*Congregatio Missionis*, C. M.). Na zijn studies te Leuven behaalde hij op 4 juni 1927 *cum laude* het diploma van *licentiatus* en het diploma van *baccalaureatus* aan de theologische faculteit van de Pauselijke Instelling Sint-Thomas van Aquino te Rome. In zijn *curriculum vitae* vermeldt hij dit als licentiaat in de wijsbegeerte en baccalaureus in de oude talen.

Esser kwam op 27 september 1927 aan in Congo, in de eerste missiepost der lazaristen, nl. Bikoro (120 km ten zuiden van Mbandaka). Vanaf 1935 stond hij aan het hoofd van de missiepost te Irebu. Deze missiepost was gestart door de paters van Scheut en in 1927 overgenomen door de lazaristen. Hij bleef tot 1948 hoofd

van deze missiepost. Rond 1950 zou hij als priester uitgetreden zijn. Dit blijkt uit zijn publicaties (het voorlaatste artikel in *Æquatoria* tekent Esser nog als lazarist, in het laatste artikel in dit tijdschrift doet hij dit niet meer). Op 20 juli 1950 huwde hij te Luik Edmée Marie-Louise Hacken (Luik, 12.10.1914 – 24.07.1989), dochter van Joseph, Armand Cornélis en Julia Joséphine Chaqueue. Hij adopteerde de dochter van Edmée Hacken met Włodzimiers Klapcia, van wie ze gescheiden was, Janina, Wanda, Julia Klapcia geboren te Bedzin, Polen, op 3 december 1939.

Tijdens zijn verblijf in België was Esser leraar Frans, geschiedenis van Congo en etnologie. Tijdens het mandaat van Auguste Buisseret (1888-1965) als liberaal minister van Koloniën (1954-1958) werd Esser bij KB van 8 november 1954 benoemd tot Secretaris van de Hoge Raad voor het Onderwijs in Congo.

Uit zijn fiche van 1964 bij de Dienst voor Ontwikkelingssamenwerking (DOS) blijkt dat Esser vijftien jaar onderrichtserving had in Congo en vijf jaar in België. In een brief van 8 augustus 1961 schreef A. Buisseret, als burgemeester van Luik, een aanbeveling voor J. Esser, die door de Congolese afvaardiging te Brussel aangeworven werd om in het onafhankelijke Congo les te geven in het protestantse onderwijs. Esser verliet België op 13 oktober 1961 en werd leraar Franse literatuur aan de middelbare school van het Leger des Heils in Leopoldville (1961-1964). In oktober 1964 werd hij opgenomen in het *quotum* van de DOS aan de Vrije Universiteit van Congo (*Université Libre [protestante] du Congo, ULC*) te Stanleyville. De ULC benoemde Esser tot docent Franse literatuur. Wegens de politieke situatie kon de ULC niet onmiddellijk in Stanleyville functioneren. Dankzij Mgr. L. Gillon werd de ULC voor de academiejaren 1964-1966 opgenomen in de Universiteit Lovanium te Kinshasa. Esser werd voor het academiejaar 1965-1966 eveneens deeltijds professor Frans aan het *Institut Pédagogique National (IPN)* te Kinshasa. Voor het academiejaar 1966-1967 werd hij aangesteld aan de *Ecole Nationale de Droit et d'Administration (ENDA)* om les te geven in gewoonterecht. Wegens de inval der huurlingen in de zomer van 1967 moest hij Congo verlaten. Esser, die een aanstelling bekomen had aan het IPN, werd overgeplaatst naar Burundi om tijdens het schooljaar 1967-1968 les te geven in de autonome Belgische middelbare school van Bujumbura. Hij gaf les in Latijn, aardrijkskunde en tekenen. Tijdens het academiejaar 1968-1969 werd hij aangesteld aan het IPN voor de vakken Franse taal en Afrikaanse literatuur. Op 11 september 1969, toen hij zijn terugkeer naar het IPN, voorbereidde, stierf Joseph Esser in het Sint-Pietersziekenhuis te Brussel.

Vanaf 1930 deed J. Esser talrijke etnografische en etnologische studies alsook onderzoek betreffende het gewoonterecht en de Congolese folklore. In 1944 ondernam hij een studiereis doorheen het hele land. Vanaf 1942 publiceerde hij zijn onderzoek, eerst in *Æquatoria*, vervolgens in andere tijdschriften (*Zaire, Grands Lacs, La Revue Coloniale Belge, Jeune Afrique*) en het dagblad *L'Essor du Congo*. Tijdens zijn verblijf in België was hij medewerker van het tijdschrift *L'Afrique et le Monde*. De meeste publicaties zijn in de literatuurlijst weergegeven. In aanwezigheid van talrijke hoogwaardigheidsbekleders, zoals J. Van Hove, Koninklijk Inspecteur van de Kolonie, M. Janssens, burgemeester van Elsene, R. De Keyzer, burgemeester van Ukkel, werd op 27 november 1957 het boek van Esser *Légende africaine* plechtig overhandigd aan de minister van Koloniën, A. Buisseret. In 1960 verscheen zijn roman, *Matuli, fille d'Afrique*. Aan dit boek zou hij reeds sedert 1945 gewerkt hebben.

Vanaf 1993 kwam het werk van Esser in de belangstelling. Pierre Halen looft in zijn boek gepubliceerd in 1993 alsook in het hoofdstuk gepubliceerd in 1996 de literaire kwaliteiten van deze roman, *Matuli, fille d'Afrique*. Vervolgens wijdde Pierre-Philippe Fraiture in 2002 een hoofdstuk aan de boeken van Esser. Eerst bespreekt hij kort de publicatie van Esser *Légende africaine*. Hij geeft aan dat Albert De Rop gesuggereerd had dat het werk van J. Esser als plagiaat beschouwd zou kunnen worden van het in 1949 gepubliceerde werk van Edmond Boelaert (1899-1966). De uitvoerige inleiding tot de legende (67 pp.) betreffende „de verre voorouders van de Nkundo-Mongo, als nationale helden” wordt door Fraiture besproken en in verband gebracht met zijn gepubliceerde teksten over taalkunde en antropologie. Vervolgens gaat hij uitvoerig in op de roman *Matuli, fille d'Afrique* volgens de auteur, un roman nègre.

Een tweede, meer uitvoerige studie van Fraiture over Esser werd gepubliceerd in 2003. In het hoofdstuk gewijd aan J. Esser (40 pp.) bespreekt deze auteur grondig het hele oeuvre van Esser. Het is merkwaardig hoe hij de invloed van de zogenaamde Franse nationaliteit op het oeuvre van Esser interpreteert, ook al blijkt nu dat Esser de Belgische nationaliteit had. Deze telkens wederkerende Franse nationaliteit is afkomstig uit een korte biografische nota van François Bontinck bij een brief van Placide Tempels (1906-1977) aan Gustaaf Hulstaert (1900-1990). Fraiture bespreekt in deze studie de verschillende aspecten van de publicaties van Esser, die soms wetenschappelijk, soms vulgariserend zijn en die verschillende domeinen omvatten: sociologie, taalkunde, paremiologie alsook aspecten van de Mongo-folklore. Voor meer informatie wordt het zeer grondig

uitgewerkte hoofdstuk van Fraiture over J. Esser ten zeerste aanbevolen.

In zijn twee publicaties gaf Fraiture de mening weer van de Congolese historicus Isidore Ndaywel è Nziem, die in 1998 schreef dat sommige missionarissen trachten de „normen en waarden” van de inlandse bevolking te kennen én te waarderen. Volgens Fraiture behoorde Esser tot deze categorie van missionarissen.

Verder moet nog vermeld worden dat het standpunt van Esser betreffende de „polygamie” een van de oorzaken was van een ernstig incident bij het tijdschrift *Æquatoria*. De redacteurs van dit tijdschrift waren van plan om het aantrekkelijk te maken door thematische nummers te publiceren. Het eerste thematische nummer zou over de polygamie gaan. De apostolische delegaat G. Dellepiane (1889-1961) ging aanvankelijk akkoord, maar werd woedend toen hij de bijdrage van Esser onder ogen kreeg. Dellepiane stelde zijn veto. Tenslotte werd beslist om een vijftiengestig exemplaren van het reeds gedrukte eerste katern over te houden en de rest te vernietigen. Het betreffende themanummer is op het internet aanwezig, zonder evenwel het artikel van Esser (dat nog niet gedrukt was). Deze problematiek, die aanwezig is in een document in het Geheim Vaticaan Archief, werd door Jan Roobrouck in 2007 op een steekkaart samengevat.

Tijdens zijn onderwijs na 1964 begeleidde Esser verschillende studenten bij de opstelling van hun thesis. Vermeldenswaardig is een uittreksel uit de licentiaats-thesis van Joseph Lubadika die in juli 1967 aan het ENDA zijn thesis verdedigde, getiteld *L'avenir de l'institution clanique du Bakongo*: „Mes remerciements vont spécialement à mon distingué Professeur M. Joseph Esser, ce congolais d'âme et de cœur qui consacre depuis 40 ans toute sa personne à étudier, à aimer d'un amour total nos coutumes et qui, au cours de ses remarquables conférences, m'initia à découvrir ce monde inexploré, si riche et si prestigieux: le monde des coutumes”.

Gedurende zijn verblijf te Bujumbura leerde de auteur Esser beter kennen. Het was aangenaam praten met de innemende en minzame man, die vooral met zeer veel nostalgie sprak over Congo en de tijd die hij bij de Mongo doorbracht. Met deze mensen kon Esser tenminste converseren, wat hem niet lukte met de bevolkingsgroepen in Burundi. Op bezoek bij J. Esser in zijn appartement aan de Waterloolaan ontving de opsteller een exemplaar van zijn boek *Matuli, fille d'Afrique* met een opdracht getekend op 23.08.1969.

Publicaties: 1. **Boeken**: *Légende africaine*. Iyanza, héros national nkundo (voorwoord van Albert Maurice). Paris, Presses de la Cité, 229 pp. (1957). — *Matuli, fille d'Afrique* (voorwoord van Léonide Moguy en

inleiding door Anna Etumbaka). Paris-Bruxelles, Elsevier, 222 pp. (1960). 2. **Artikels**: Proverbes Ntomba. *Æquatoria*, V: 101-105 (1942). — Proverbes Ntomba (suite). *Æquatoria*, VI: 20-22 (1943). — Fables Ntomba. *Æquatoria*, VI: 72-77 (1943). — Fables Ntomba (suite). *Æquatoria*, VI: 90-96 (1943). — La polygamie «moderne» passe sur le Congo comme un fléau. *Le Courrier d'Afrique*, 26 (1944). — Autour des dialectes régionaux. *Æquatoria*, VII: 56-62 (1944). — *Ibidem*. Artikel overgenomen in *Lovania*, 8: 82-91 (1945-1946). — Les aumôniers militaires et la Force publique congolaise. *Grands Lacs*, 62: 16-17; 114-116 (1947). — La recherche scientifique dans la colonie. *Æquatoria*, XI: 147 (1948). — Un indigéniste éminent, Mgr Van Goethem. *Æquatoria*, XII: 103-105 (1949). — Un grand indigéniste: Mgr Van Goethem (1873-1949). *Annales de N.-D. du Sacré-Cœur*, 60: 114-116 (Anvers, 1949). — Visions de deux mondes qui s'affrontent. *Æquatoria*, XII: 133-137 (1949). — Un fléau africain: la polygamie. *Zaire*, III (3): 239-255 (1949). — Le noir et la polygamie. *Servir*, 10 (4): 129 (Astrida, 1949). — Le retour à la terre. *Grands Lacs*, 64: 15-20 (1949). — Le centre africain crie famine. *Æquatoria*, XIII: 12-13 (1950). — Communautés paysannes. *Æquatoria*, XIII: 54-59 (1950). — Recensie: „Dom Pierre Célestin Lou Tseng-Tsiang. La rencontre des humanités”. Bruges, Desclée-De Brouwer (1949); *Kongo-Overzee*, XVI (1): 63-65 (1950). — Philosophie des dialectes régionaux. *La Revue Coloniale Belge*, 129: 123-126 (1951). — Les Bantous devant l'écran. *L'Essor du Congo* (26.02.1951). — Derrière la façade. *L'Essor du Congo* (24.03.1951). — L'enseignement dans les territoires non autonomes. *L'Essor du Congo* (14.04.1951). — Le bantouisme demeure inentamé. *La Revue Coloniale Belge*, 139: 518-519 (1951). — Les Bantous et les langues. *L'Essor du Congo* (29.09.1951). — Les langues bantoues. *L'Essor du Congo* (05.03.1951). — Poètes noirs. *La Revue Coloniale Belge* (1952). — Une grande épopée bantoue. *La Revue Coloniale Belge* (1953). — Etre leur frère aîné ... *L'Afrique et le Monde*, Tribune Libre (1954). — Voyages d'un continent à l'autre. *L'Essor du Congo* (13.03.1954). — Légende Mongo. *Jeune Afrique, Cahier de l'Union Africaine des Arts et des Lettres*, II (28): 36-38 (1958). 3. **Biografische nota's**: F. Kempeneer. *Biographie Coloniale Belge*, IV: 190-192 (1955). — F. Lavrinowski. *Biographie Coloniale Belge*, IV: 499 (1955). — P. Mbaka. *Biographie Coloniale Belge*, IV: 585-586 (1955). — R. Clarke. *Biographie Coloniale Belge*, V: 145 (1958).

15 april 2008.

H. Deelstra.

Literatuur en bronnen: Lettre sur «J. Esser» de P. Tempels à G. Hulstaert. In: BONTINCK, F. (éd.), Aux origines de la philosophie bantoue. La correspondance Tempels-Hulstaert (1944-1948). Kinshasa, Fac. Théologie Catholique, *Bib. Centre d'Etudes des religions africaines*, X (1958): 34. — Lettre de J. Esser à G. Hulstaert (7 janvier 1945). Bama-nya. *Archives Æquatoria*, Corr. G. Hulstaert, n° 87, microfiche CH 148. — BOELAERT, E. 1949. Nsongo' à Lianja. L'épopée nationale des Nkundo. *Æquatoria*, XII: 1-75. — DE ROP, A. 1958. L'épopée des Nkundo. L'original et la copie. *Congo-Overzee*, 24: 170-178. — HALEN, P. 1993. «Le petit Belge avait vu grand». Une littérature coloniale. Bruxelles, Labor, *Archives et Musée de la Littérature*, pp. 67-68. — HALEN, P. 1996. Position du „roman nègre» colonial (*Congo-Zaire* 1920-1960). In: NORMAN, B., *Ethnography in French Literature*, Ed. Rodopi, XXIII: 27-38. — FRATURE, P.-P. 2002. Joseph Esser: un écrivain colonial de la diversité. In: QUAGHEBEUR, M. (dir.), *Figures et paradoxes de l'histoire au Burundi, au Congo et au Rwanda* (vol. 1). Bruxelles, *Archives et Musée de la Littérature*; Paris, L'Harmattan, pp. 120-143. — FRATURE, P.-P. 2003. Le Congo belge et son récit francophone à la veille des indépendances sous l'empire du royaume. In: ALBET, M. & PLOUVIER, P. (dirs), Paris, L'Harmattan, *Critiques Littéraires*, pp. 229-269. — ROOBROUCK, J. 2007. Bestanddeel: Pos.04. Artikel over de „Polygamie» van pater Esser, lazarist. 1945. ff.164-213(VA/ 667755/DACB.8.16.4); onderdeel van bestand: Delegatie Belgisch Congo. Delegazione Apostolica Congo Belga, 1930-1954. In: ODIS-Database Intermediary Structures Flanders (online).

Affiniteiten: Hendrik Deelstra, doctor in de wetenschappen (scheikunde), was verbonden van 1965 tot 1967 aan de *Université Libre du Congo (ULC)* en van 1967 tot 1972 aan de Universiteit van Bujumbura. Hij heeft J. Esser gekend aan de *ULC*, maar leerde hem beter kennen te Bujumbura.